

חיוב נשים במצוות ספירת העומר

כתיב 'זספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהינה, עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמישים יום והקרבתם מנחה חדשה ל-ה' " (ויקרא כ"ג פס' טו-טז).

הרמב"ם (הלכות תמידין ומוספין פ"ז הל' כ"ב, כ"ד) פוסק: "מצוות עשה לספור שבע שבתות תמימות מיום הבאת העומר, שנאמר: 'זספרתם לכם ממחרת השבת שבע שבתות', ובהמשך הוא כותב: 'מצווה זו על כל איש מישראל ובכל מקום ובכל זמן ונשים ועבדים פטורים ממנה'.

מבואר בדברי הרמב"ם שמצוות ספירת העומר בזמן הזה נוהגת מדאורייתא, ונשים פטורות ממצווה זו.

בשו"ע (או"ח הלכות פסח סי' תפ"ט סעיף א') נפסק: "בליל שני אחר תפילת ערבית מתחילין לספור ספירת העומר".

ומביא המג"א במקום את דברי הרמב"ם שאומר שנשים פטורות ממצווה זו משום שזו מצוות עשה שהזמן גרמא ומוסיף שכבר שוינהו עליהו כחובה.

א"כ אנו מוצאים שהמג"א הסיק מהרמב"ם שנשים פטורות מספירת העומר בגלל שממצוות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות.

והנה מקור הפטור של נשים ממצוות עשה שהזמן גרמא הוא, מצינו במשנה בקידושין דף כט ע"א - 'זכל מצוות עשה שהזמן גרמא אנשים חייבים ונשים פטורות וכל מצוות עשה שלא הזמן גרמא אחד אנשים ואחד נשים חייבין'.

והגמ' בעמוד ב' מבארת שדין זה נלמד מתלמוד תורה שכתוב 'ולמדתם את בניכם' ומדייקת הגמ' בניכם ולא בנותיכם, כל שאחרים מצווין ללמדו מצווה ללמד את עצמו וכל שאין אחרין מצווין ללמדו אין מצווה ללמד את עצמו.

ואומרת הגמ' שם בדף לד ע"א שתפילין נלמד מתלמוד תורה שנשים אינם חייבות, בדרך של היקש, שנאמר בתלמוד תורה: 'ושננתם לבניך' (דברים פי' ו' פס' ז') ובפרשה הזו נאמר: 'ולמדתם את בניכם' (דברים פי' י"א פס' י"ט) ומזה מדייקים בניכם ולא לבנותיכם, ובהמשך נאמר 'וקשרתם לאות על ירך' משמע שמצוות תפילין לא שייכת אצל נשים, וכמו שתפילין זו מצוות עשה שהזמן גרמא שהרי נוהגת ביום ולא בלילה וביום חול ולא בשבת וביו"ט, כך כל מצוות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות.

הרמב"ן (קדושין לג ע"ב) כתב: "ובמצוות עשה שאין הזמן גרמא שייר טובא בכורים, חלה ... וספירת העומר".

ובשו"ת אבני נזר (או"ח סי' שפד) מביא את דברי הרמב"ן, ושואל איך הרמב"ן מונה את ספירת העומר כמצווה שאין הזמן גרמא הרי מצוות ספירת העומר היא דווקא בט"ז בניסן וא"כ זו מצוות עשה שהזמן גרמא.

ומתוך האבני נזר בדברי הרמב"ן שמצוות ספירת העומר לא נחשבת מצוות עשה שהזמן גרמא שהרי לא כתוב שצריך להתחיל לספור ספירת העומר בט"ז בניסן אלא "ממחרת השבת" וא"כ מצד דברי הפסוק יכלו הדברים להתפרש לאו דווקא, שנתחיל לספור בט"ז בניסן וממילא אין למצווה הזו זמן מיוחד.

אבל עדיין קשה שהרי לדין למעשה ה"שבת" חלה תמיד ב-ט"ו בניסן וא"כ מה שכתוב בתורה זה שבפועל יש להתחיל לספור ביום ט"ז בניסן וא"כ יוצא שיש למצווה הזו זמן מיוחד לקיימה והדרא קושי לדוכתא.

אלא אומר האבני נזר שניתן להסביר שהרי מצוות יו"ט של פסח נשים חייבות, כגון - מצה, מרור, ארבע כוסות וסיפור יציאת מצרים, וא"כ המצוות של יו"ט אע"פ שהן מצוות עשה שהזמן גרמא נשים חייבות בה, כיוון שהן מצוות שבאו מכוח יו"ט, וביו"ט ודאי חייבות וא"כ גם ספירת העומר מתחילה ממחרת יו"ט ונמצא שיו"ט הוא הגורם לתחילת הספירה כך שאע"פ שספירת העומר זו מצוות עשה שהזמן גרמא אשה תהיה חייבת ע"פ הסבר האבני נזר בדברי הרמב"ן.

אך ניתן להקשות על פירושו שהרי המצוות שחייבות נשים לקיימן ביו"ט ראשון של פסח הן מדין זכירת יציאת מצרים ולא מדין יו"ט וא"כ למה שתגרר אחרי מצוות אלו מצוות ספירת העומר)

ובשו"ת דברי מלכאל חלק ג' סימן ה' מביא הסברים נוספים¹, ורוצה לומר שהרמב"ן כתב ספירת העומר בראשי תבות 'סי'ע' והמדפיסים טעו בכותבם שהכוונה היא לספירת העומר אבל האמת היא שיתכן כי זה ראשי תבות של סדר העבודה שהן חייבות בקרבנות החג שע"ז אומר הרמב"ן שזו מצוות עשה שאין הזמן גרמא ולכן הן חייבות בקרבנות החג (ואע"פ שלמדנו שאין נשים חייבות במחצית השקל וא"כ הן לא חייבות בקרבנות ציבור הרי מצינו שאין ממשכנים על הכהנים מחצית השקל ולמרות זאת יש להם חלק בקרבנות ציבור וא"כ נאמר כך גם לגבי נשים שיהיו חייבות בקרבנות העצרת אע"פ שלא חייבות במחצית השקל).

והסבר לצד השני מביא הדברי מלכאל מספר קול אליהו - שספירת העומר מעכבת את קרבנות החג ואי אפשר זו בלא זו, ולפי זה ספירת העומר היא לא מצווה בפני עצמה

¹ (ב)מצוות ספירת העומר עברה בטעות לקבוצה של מצוות שאין הזמן גרמן.
ג) היה ר"ת מת"ע = מתנות עניים, והוחלף בשה"ע = ספירת העומר.
וההסבר הראשון נראה לו עיקר.

אלא שזה רק הכנה למצוות החג, וא"כ אומר הדברי מלכיאל כאשר זו מצווה בפני עצמה אז שייך עניין של מצוות עשה שהזמן גרמא, אבל כאשר זו רק הכנה למצווה שבאה אח"כ זה לא שייך לזמן גרמא, אלא זה תלוי במצווה עצמה האם נשים חייבות בה ורק אם חייבות בה אנו אומרים שגם במצוות ההכנה הן חייבות.

ולפי זה מכיוון שנשים חייבות בקרבנות החג הן חייבות במצוות ספירת העומר ומיושב הרמב"ן.

ונמצא שהנ"מ בין הדברי מלכיאל לאבני נזר: האם אנו מסתכלים על העבר או על העתיד, לדברי מלכיאל מצוות ספירת העומר מתייחסת על העתיד (קרבנות החג) ולדעת האבני נזר מצוות ספירת העומר מתייחסת על העבר (יו"ט).

המקראי קודש (הלכות פסח חלק ב') מביא תשובה אחרת לקושיא על דברי הרמב"ן ע"פ הטורי אבן (מגילה דף כ') ששם מובא במשנה שנשים חייבות במצוות ביכורים (ואפי' לקרוא מקרא ביכורים חייבות רק שלא יכולות לומר " אשר נתת לי" ולכן לא קוראות.) וכותב הטורי אבן שזו לא נחשבת מצוות עשה שהזמן גרמא מכיוון שדין זה הוא רק כאשר המצווה מצד עצמה נוהגת רק באותו זמן שקבעה לה התורה אבל אם דבר אחר גורם לה שתתקיים דווקא באותו זמן ולא המצווה מצד עצמה כמו ביכורים שמביאים אחרי שהביאו את שתי הלחם כיוון שלא מביאים מנחות וביכורים לפני שתי הלחם ולא אחרי חנוכה כי אחרי חנוכה לא מצויים ביכורים וכתוב בתורה "מארצך" משמע כל זמן שמצוי בארצך, וכן בספירת העומר שהטעם שזמנה של המצווה נקבע בט"ז זה לא בגלל שכך נקבע זמנה בתורה אלא בגלל שלא שייך לעשות בזמן אחר כי רק אז מגיע זמן של הבאת העומר וכתוב "מהחל חרמש בקמה תחל לספור" (דברים פ' ט"ז פס' ט') א"כ זה לא הזמן עצמו גורם אלא דבר אחר גורם לקביעות זמן זה, שמצוות ספירת העומר תלויה בהבאת העומר והבאת העומר תלויה בזמן.

אמנם הדברי יחזקאל (סימן מ"ה) מביא את התוס' רי"ד לעניין מילה שהגמרא בקדושין כט ע"א מביאה שצריך לימוד מפסוק "אותו" ולא אותה ללמד אותנו שנשים פטורות ממצוות מילה, ותוס' במקום שואל למה צריך פסוק, שהרי אפשר ללמוד שנשים פטורות בגלל שזו מצוות עשה שהזמן גרמא מכיוון שזו מצווה שנוהגת ביום ולא בלילה וכן בגלל שהמצווה היא דווקא ביום השמיני, והתוס' רי"ד לא מקבל את תשובות התוס' ולכן הוא מסביר הסבר אחר ומטעמו צריך פסוק מיוחד לפטור נשים ממצוות מילה: שיש חילוק בין מצווה שהזמן גרמא כלומר שהזמן תלוי בגופא של המצווה והמצווה היא דווקא לזמן ידוע ולא בכל זמן, לבין מצווה כמו מילה שהזמן לא תלוי בגופא של המצווה מכיוון שחלק מהמצווה אומר התוס' רי"ד הוא ההתעסקות בימים שלפני המילה להכין את צרכי המילה זאת אומרת שהחיוב של מילה מתחיל באותו רגע שהתינוק נולד והחיוב הזה הוא בין ביום ובין בלילה וזה כל ההכנות למילה אלא, שהתורה תיקנה משהו צדדי שהמילה עצמה תהיה ב"יום" אבל החיוב הוא לא בתאריך מסוים אלא, שהוא כל הזמן. ואומר הדברי יחזקאל שנוכל על ידי כך להבין את דברי הרמב"ן שמביא את ספירת העומר כמצווה שאין הזמן גרמא, מכיוון שגם ספירת העומר כמו מילה הזמן הוא לא

בגופא של המצווה (דווקא בט"ז ניסן) ולא הזמן עצמו מחייב שדווקא אז יקיימו את המצווה ומן הדין הוא היה יכול להיות בכל אחד מימות השנה כמו מילה שהחיוב מתחיל ממתי שהתינוק נולד, אלא בגלל שכתוב: "וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה" לכן התורה צמצמה שהספירה תתחיל ביום הבאת העומר ואם זמן הבאת העומר היה ביום אחר היינו אומרים שהספירה תהיה ביום אחר כלומר, זמן ספירת העומר נקבע לא בגלל זמנה בעצמותה אלא בגלל ההכרח, ובכזה אופן אנו אומרים שמצווה כזו לא נחשבת מצוות עשה שהזמן גרמא.

ואנו מוצאים שהני"מ בין הדברי יחזקאל לדברי מלכיאל: למה מתייחסת מצוות ספירת העומר, לדברי יחזקאל למצוות הבאת העומר ולדברי מלכיאל לקרבנות החג. אי"כ מצינו לפי פירוש הדברי יחזקאל פירוש לדברי הרמב"ן שמצוות ספירת העומר לא נחשבת שהזמן גרמא מכיוון שהיא תלויה בהבאת העומר.

אבל לדעת הרמב"ם שמסביר שנשים פטורות ממצוות ספירת העומר יש לומר שספירת העומר לא תלויה בהבאת העומר אלא עומדת בפני עצמה, מכאן שאין זה נפ"מ שכרגע לא נוהגת הבאת העומר, שהרי אינה תלויה בהבאת העומר אלא תלויה ביום ט"ז בניסן, כיוון שזו מצווה בפני עצמה, לכן החיוב הוא מדאורייתא ומה שכתוב בתורה "מיום הביאכם את עומר התנופה" הפסוק לא בא לקשר בין ספירת העומר להבאת העומר אלא רק לומר שספירת העומר מתחילה באותו יום שמתחילה הבאת העומר, היינו לא הגדרת זמן המצווה אלא סימן לזמן המצווה.

ולדעת הרמב"ן שאומר שנשים לא פטורות בספירת העומר בגלל שזה לא מצוות עשה שהזמן גרמא, מכיוון שספירת העומר קשורה להבאת העומר יש לומר שהחיוב בימינו במצוות ספירת העומר הוא מדרבנן כיוון שלא נוהגת הבאת העומר בזמן הזה.

על כך מעיר הגאון רבי צבי פסח פראנק זצ"ל שאי אפשר לומר שבזה תלויה מחלוקתם של הרמב"ם והרמב"ן אם המצווה בזמן הזה היא מדרבנן בזה"ז או מדאורייתא, משום שהרבה פוסקים סוברים שמצוות ספירת העומר היא מדרבנן ולמרות הכל אומרים שנשים לא מחויבות במצוות ספירת העומר, משום שהוי מ"ע שהזמן גרמא.

וא"כ הרמב"ם פוסק שזו מצוות עשה שהזמן גרמא בגלל שספירת העומר אין לה קשר להבאת העומר (ואי אפשר לומר שהרמב"ם פוסק שזו מצוות עשה שהזמן גרמא בגלל שסופרים אותה בלילה ולא ביום משתי סיבות:

א. משום שהבה"ג כותב שמי ששכח בלילה יכול לספור ביום,

ב. אפי' לאלו שאומרים שלא מונים ביום, אין הכוונה שמי שלא מנה בלילה הפסיד, והסיבה שלא מונים ביום זה לא בגלל שזמנה בלילה, אלא, משום שכתוב בתורה "תמימות" ותמימות שייך רק אם מתחיל מהלילה כי מהלילה מתחיל היום ולכן שייך לספור רק אז אלא כנראה הרמב"ם סובר שזו מ"ע שהזמן גרמא מכיוון שמצוות ספירת העומר תלויה ביום מסוים.)

ולעניין מה שכתב המג"א "ועתה שוויהו כחובה נשים", מביא המנ"ח (סימן ש"ו) את המג"א ושואל עליו:

איך אומר המג"א שהם קבלו זאת עליהם כחובה הרי לא הוי טפי מאשר אם נאמר שיש להן אפשרות לקיימה?

אמנם יש דעות שאוסרות לנשים לקיים מצוות שהן פטורות עליהן, אבל גם לדעות שאומרות שמצוות עשה שהזמן גרמא מותר לנשים לקיימן זה רק מצד שהן יכולות לקיימן, אבל לא מצד שיהפכו את זה לחובה עליהם?

(מה שכתב המנ"ח שיש דעות שאוסרות על נשים לקיים מצוות עשה שהזמן גרמא כוונתו כנראה לגמ' בערובין צו ע"ב שמובא: שלדעת רש"י ותוס' רי"ד יש איסור "בל תוסיף" בקבלת נשים חיוב מצוות שהזמן גרמן, אבל לר' יוסי דנשים סומכות על הקרבן למרות שהן לא חייבות אין איסור "בל תוסיף" ור"ת והרמ"א פוסקים כר' יוסי.)

וניתן לתרץ ע"פ דברי המהר"ם שייק על התורה שאומר שמשמע מרש"י (בברכות כ' ע"ב) שמצוות שהן מדרבנן למרות שהזמן גרמן נשים יהיו חייבות:

במשנה תנן שגברים ונשים חייבים בתפילה ושאלת הגמ' : "מהו דתימא הואיל וכתביב ביה "ערב ובוקר וצהריים" כמצוות עשה שהזמן גרמא דמי קמ"ל", זאת אומרת שהיתה הוא אמינא לגמרא לפטור אותם בגלל שזו מצוות עשה שהזמן גרמא קמ"ל שחייבים בגלל טעם אחר שרחמי ניהו וכך גורס התוס' במקום, אולם רש"י לא גרס את המימרא וכותב: "ולא גרס ... דהא לאו דאורייתא ניהו" ואומר המהר"ם שייק שמשמע מרש"י שכוונתו שזה לא פשיטא בהבנה הראשונית של הגמ' שנשים חייבות מכיוון שזו מצווה מדרבנן שאפילו שהזמן גרמן נשים חייבות ולכן לא צריך לומר הסבר אחר למה נשים חייבות בתפילה.

וא"כ ניתן לענות על שאלת המנ"ח: שכפי שלמדנו לעיל הרמב"ן סובר שמצוות ספירת העומר היא מצווה מדרבנן וא"כ כמו שראינו במהר"ם שייק מצווה מדרבנן למרות שהזמן גרמן נשים חייבות בהן ולכן מובן מה שאומר המג"א "ששוויהו כחובה עליהו" שנסביר ששוויהו כחובה מדרבנן כמו מדאורייתא וכל מה שמביא המנ"ח דעות שאומרות שנשים לא יכולות לקבל על עצמן מצוות שנפטרו מהן בגלל שהזמן גרמן, זה דווקא במצוות שחיובן מדאורייתא.

הפרי מגדים (ס' רל"ט) מביא את המאירי (ברכות דף כ"ו) שאומר שתפילת ערבית אפי' שאינה חובה בכל אופן אם קבל עליו נחשבת חובה וכן הרמב"ם הלכות תפילה (פ"א הל' ו') כותב "אין תפילת ערבית חובה ואע"פ כן נהגו כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם להתפלל ערבית וקבלוה עליהם כתפילת חובה", וא"כ מסביר הפרי מגדים שלכן יהיה אפשר לנשים לקבל על עצמם מצוות ספירת העומר כחובה כמו שקבלו עליהם עם ישראל את תפילת ערבית כחובה.

אבל הנזירות שמשון (או"ח ס' תפט') דוחה דברים אלו ואומר שרק בדברים שיש מחלוקת אם חייבים או לא כמו תפילת ערבית ניתן לומר שניתן לחייב את כולם והוא מביא את הדרכי משה (או"ח ס' קפ"ח) שאומר שסעודה שלישית יש שאומרים שצריך

לאכול פת וא"כ כיוון שיש דעה כזו לכן היו יכולים לשויינהו לחובה לאכול פת, וכן לגבי תפילת ערבית, אבל בר"ח למשל שאין אף אחד שמחייב להזכיר בברכת המזון יעלה ויבוא, לכן אם שכח לא חוזר ולכן נשים לא יכולות לקבל על עצמן לחזור בברכת המזון, וא"כ בספירת העומר שאין כל דעה שזו מצווה על הנשים לכן נשים לא יכולות לקבל זאת על עצמן כי רק במקום שיש מחלוקת בדבר יש פתח לומר שנשים חייבות ואל"כ אין הו"א שיהיו מחויבות, כלומר בתפילת ערבית יש מחלוקת לא לגבי פרטי הדינים, אלא האם זו נחשבת מצווה שחייבים עליה ולכן יש פתח לומר שנהפוך מצווה זו כחובה.

וכנראה שהוא מבין שאין מחלוקת בספירת העומר כי אולי הוא לומד כהסבר המהר"ם שיק שהרמב"ן שאומר שהחיוב על הנשים הוא רק מדרבנן שבאופן זה מצוות עשה שהזמן גרמא נשים לא נפטרות (ומה שמדבר הרמב"ם זה על חיוב מדאורייתא ולכן אין מחלוקת בדין חיוב ספירת העומר לנשים).

ושואל ע"ז בעל המנחת אלימלך (סימן ה'): בכל זאת יש הבדל, כי בר"ח אין כל עניין לחזור בברכת המזון אם שכח "יעלה ויבוא" כיוון שלא כתוב בשום מקום שיש חובה כזו אפי' לגברים, אבל בספירת העומר הרי יש חובה לכל אחד ואחד אלא שנשים פטורות וא"כ למה שלא יוכלו לקבל זאת על עצמם לא מצד שהן מחויבות אלא מצד זה שיוכלו לקבל שכר, ושו"ת בשמים ראש (סי' פ"ט) (ע"ן בשו"ת יביע אומר חלק יו"ד סי' כ"ד לגבי ערעור על ספר זה) כותב שמן הדין נשים צריכות להיות פטורות מתפילת מוסף שהרי הן לא תורמות מחצית השקל ולדעת הרא"ש לכן הן לא מחויבות למנות את הכהנים בקרבנות ציבור ולכן צריכות להיות פטורות מקרבנות המוספים וממילא להיות פטורות מתפילת מוסף אבל הוא כותב שלמרות הכל נהגו נשים להתפלל תפילת מוסף וא"כ משמע שהוא סובר כדעת המג"א שנשים יכולות לחייב את עצמן בספירת העומר ושויינהו לחובה.

ולכאורה נשאלת השאלה שהרי כמו בלולב נשים מחייבות עצמן כך נאמר גם בספירת העומר שייחייבו עצמן?

אלא המקראי קודש (פסח ח"ב סימן ס"ז אות ב') עוסק בעניין בהבדל בין הבדלה ללולב, ובהררי קודש במקום, כתב לחלק: שרק במצוות שיש בהם עשייה רשאיות נשים לעשות ולברך אע"פ שהן פטורות כמו מצוות ארבעת המינים אבל בדבר שאין בו אלא הברכה גופא והיא כל המצווה כמו הבדלה אין רשאיות נשים לברך אם הן פטורות ממצווה זו, וכן נאמר לגבי ספירת העומר שהיא דומה להבדלה ולכן נשים פטורות עליה. והמג"א שסובר שנשים יכולות לחייב עצמן יסבור כנראה, שאמנם ברכה של אמירה בלבד כמו הבדלה נשים פטורות אבל ספירת העומר המצווה היא לא הברכה, אלא המצווה בספירה והיו יוצאים ידי חובה גם בלי שהיו מברכים, לכן נשים סופרות ספירת העומר וזה דומה למצוות שיש בהן עשייה שמברכות.

ולהלכה, נשים מעדות המזרח לא מברכות על ספירת העומר וטוב שישמעו הברכה מאיש אחר ויתכוונו לצאת, ולפי הזוה"ק פ"י תצווה איתא שעדיף שלא יספרו כלל. (ילקוט יוסף חלק ה' עמוד תטז)

לגבי האשכנזים הדעות חלוקות : במ"ב מובא ספר שולחן שלמה שפסק שנשים לא יברכו.

אולם רוב הפוסקים סוברים שנשים שמברכות יש להן על מה לסמוך, וכן כותב הגאון הרב צבי פסח פראנק זצ"ל (מקראי קודש חלק ב' סי' ס"ז אות ב') ע"פ הט"ז (סי' רצו ס"ק ז') שמפרש דברי הרמ"א שנשים שמברכות על לולב ושופר מברכות גם על ספירת העומר וכן כותב בעל שולחן ערוך הרב (או"ח סי' תפט').